

WIESŁAW SROCYŃSKI, ELŻBIETA PIETRZYK-SOKULSKA, BARBARA SYPOSZ-ŁUCZAK

KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY I KULTUROWY DOLINY WISŁOKI W WARUNKACH ZMIENIAJĄCEJ SIĘ ANTROPOPRESJI (BESKID NISKI, POŁUDNIOWO-WSCHODNIA POLSKA)

WPROWADZENIE

Rozwój cywilizacji jest związany z narastającą presją człowieka na środowisko przyrodnicze. Odwrócenie tej tendencji może nastąpić w wyniku rozmaitych dziejowych kataklizmów albo świadomych działań w zakresie ochrony i kształtowania środowiska. W artykule podano przykład ewolucji doliny karpackiej w warunkach splotu powyższych okoliczności. Autorzy koncentrują się na odcinku doliny Wisłoki w Beskidzie Niskim, między Krempną a Kątami, gdzie planuje się utworzenie zbiornika wodnego Kąty-Myscowa. Na tym stosunkowo niewielkim obszarze można w sposób modelowy prześledzić zmiany w relacjach człowiek-przyroda-krajobraz, w wyniku takich czynników jak powojenne wysiedlenia ludności, nieudana próba zastąpienia tradycyjnej gospodarki chłopskiej przez gospodarkę wielkotowarową, rezerwowanie terenów pod budownictwo wodne, wreszcie czynne wdrażanie idei ochrony przyrody. W wyniku tych działań poziom antropopresji w ostatnim półwieczu sukcesywnie się zmniejszał, aż do ostatnich lat, kiedy nastąpił wzrost ruchu turystycznego i zauważalne ożywienie gospodarcze. Poziom ten jest nadal bardzo niski, w porównaniu z innymi, bardziej modnymi regionami karpackimi. Zasadnicze zmiany w krajobrazie może przynieść planowana na najbliższe lata budowa zapory na Wisłocy w Kątach.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA DOLINY

Rozpatrywany fragment doliny o powierzchni około 35 km² (licząc do wododziałów) rozpościera się od przelomowego zwężenia powyżej wsi Kąty (przysiółek Kąty-Zagrody), w górę rzeki, na długości około 10 km i dzieli się na trzy części o odmiennej fizjonomii (ryc. 1):

- subsekwentny odcinek między Kątami a Myscową, poszerzający się w rejonie tej ostatniej miejscowości do około 3 km (tzw. Obniżenie Myscovej), o krajobrazie noszącym ślady wielowiekowej intensywnej działalności człowieka, z rozproszoną zabudową zagrodową i dużym udziałem terenów otwartych, rolniczych,
- przelom Wisłoki (niecałe 2 km), gdzie dno doliny zwęża się miejscami do zaledwie kilkudziesięciu metrów, a otoczenie stanowią lasy górskie MPN; nie ma tam osiedli ludzkich, a jedynym piętrem cywilizacji jest droga asfaltowa do Myscovej,
- kolejne subsekwentne rozszerzenie przy ujściu rzeki Wilszni (przysiółek Ostryszne), o charakterystycznym kształcie „rybiego ogona”, gdzie w dnie doliny rozpościerają się pasma gruntów rolnych, w otoczeniu lasów Magurskiego Parku Narodowego.

Osadnictwo koncentruje się w dnach dolin (ryc. 1). Centralnie położoną miejscowością jest Myscowa, zajmujące rozległe, izolowane obniżenie śródgórskie. Ta niegdyś ludna i bogata wieś, dziś liczy około 300 mieszkańców. Przy ujściu Wilszni

zachowało się kilka zagród tworzących przysiółek Ostryszne (należący do wsi Polany). Duże miejscowości sąsiadujące z omawianym terenem, to Kąty na północy (w dole rzeki), Kremarna na południowym zachodzie (nad Wisłoką) oraz Polany na południowym wschodzie (nad Wilsznią).

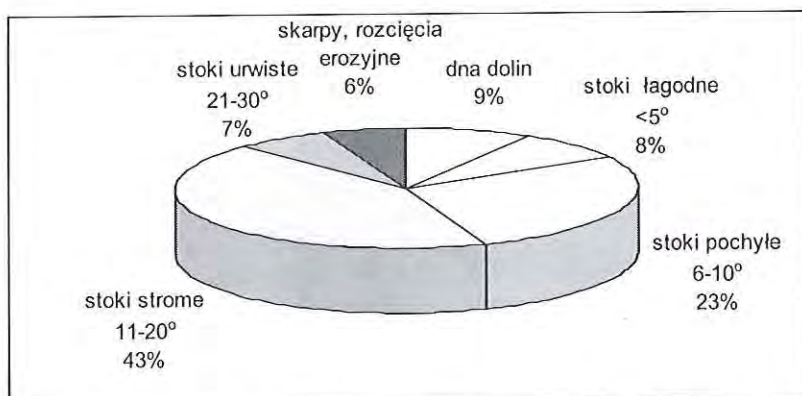
Ryc. 1. Orientacja.

1 – granice gmin, 2 – planowany zbiornik wodny Kąty-Myscowa, 3 – istniejąca zabudowa, MPN – Magurski Park Narodowy.

Fig. 1. Attitude.

1 – commune borders, 2 – the planned Kąty-Myscowa reservoir, 3 – existing building development, MPN – the Magurski National Park.

Górskie grzbiety okalające dolinę osiągają wysokość nieznacznie przekraczającą 700 m n.p.m. i są w większości porośnięte lasami, z pozostałościami na wpół zarośniętych polan. Po zachodniej i południowej stronie rozciągają się lasy MPN, po stronie wschodniej (część prawobrzeżna) – lasy gospodarcze, za wyjątkiem izolowanego wyniesienia Suchani (580 m n.p.m.). Koryto Wisłoki wykazuje spadek od 356 m n.p.m. przy ujściu potoku z Huty Kremarskiej do ok. 315 m n.p.m. w Kątach-Zagrodach (średni spadek 0,41%). Rzeźba terenu jest urozmaicona, o cechach gór niskich. Dna dolin zajmują około 9% powierzchni, a wokół występują stoki o różnym nachyleniu (ryc. 2).

Ryc. 2. Formy rzeźby terenu w otoczeniu planowanego zbiornika Kąty-Myscowa na Wisłocy (w granicach zlewni bezpośredniej). Źródło: Sroczyński, Józefko 2002.

Fig. 2. Forms of relief in the surroundings of the planned Krempna reservoir on the Wisłoka River (in the direct basin limits). Source: Sroczyński, Józefko 2002.

ZARYS HISTORII ANTROPOPRESJI DO II WOJNY ŚWIATOWEJ

W dziejach osadnictwa Beskidu Niskiego wyróżnia się trzy podokresy: przedhistoryczny, wczesnohistoryczny XI-XII w. oraz fazę osadnictwa wołosko-ruskiego XIV-XVII w. (Lach 1999). O przedhistorycznym i wczesnohistorycznym osadnictwie świadczą znaleziska archeologiczne oraz grodziska rozsiane wzdłuż progu Beskidu Niskiego (Zamczysko k. Starego Żmigrodu, Walik k. Jaworza, Zamkowa k. Mrukowej). W głębi gór panowała wówczas Puszcza Karpacka.

Energiczna akcja zasiedlania omawianego terenu rozpoczęła się w pierwszej połowie XV w. wraz z upowszechnieniem się tzw. prawa wołoskiego (*iure Valachico* a. *Valachorum*)¹. Najprawdopodobniej wtedy osiedlili się tutaj Rusini. Skolonizowane zostały wszystkie co dogodniejsze odcinki dolin, gdzie często zakładano wsie „na surowym korzeniu”, tzn. w miejscach wymagających karczowania puszczy. Osadnictwo było popierane przez wielką własność ziemską. Na omawianym terenie największą rolę odegrał ród Stadnickich, z siedzibą w Nowym Żmigrodzie, do którego należał klucz złożony z 19 miejscowości w dolinie Wisłoki i jej dopływów, w tym Krempna, Polany, Myscowa i Kąty. Do najstarszych wsi na omawianym terenie należy Myscowa, której rodowód sięga początków XV w. (1420 r.). Główne nasilenie osadnictwa przypada na XVI wiek. Później nastąpiło załamanie spowodowane najazdami, wojnami i epidemiami. Do XVII w. ukształtował się obszar gęsto zaludniony, głównie przez ludność należącą do ukraińskiego obszaru językowego, powstałą w wyniku „stopienia się” ludności miejscowej i napływowej, z wieloma cechami własnymi. Od XIX w. nazywa się ich Lemkami. Obszar

¹ W odróżnieniu od innych części Beskidu Niskiego, w dorzeczu górnej Wisłoki prawie nie zaznaczyła się kolonizacja oparta na prawie niemieckim. Dotyczy to również okolicznych miast, takich jak Żmigród czy Dukla, które były miastami prywatnymi.

Lemkowszczyzny sięgał na zachodzie po wsie Wierchomla Wielka, Maciejowa i Królowa Ruska w Beskidzie Sądeckim, zaś na wschodzie po Żubracze w Bieszczadach².

Po pierwszym rozbiore Polski, poprzedzonym epizodem konfederacji barskiej, Beskid Niski został włączony do Galicji, należącej do monarchii Habsburgów. Przeludnienie i przysłowiowa „galicyjska nędra” sprawiły, że pod koniec XIX w. rozpoczęła się masowa emigracja ubogiej ludności polskiej i ruskiej do Europy Zachodniej i obu Ameryk. Trwała ona aż do 1939 r. (z przerwą spowodowaną I wojną światową).

Podczas I wojny światowej w tej części Beskidu Niskiego toczyły się ciężkie walki związane z tzw. operacją gorlicką. Śladem są liczne cmentarze wojenne (najbliższy w Krempej). W czasie tej kampanii została spalona m.in. wieś Polany. Pomimo zniszczeń, w latach międzywojennych obszar dorzecza górnej Wisłoki charakteryzował się nadal dużą gęstością zaludnienia.

DEPOPULACJA I ZMIANY STRUKTURY UŻYTKOWANIA ZIEMI PO II WOJNIE

Druga wojna światowa w Beskidzie Niskim miała stosunkowo spokojny przebieg, choć nie bez represji³, aż do września 1944 r. Wtedy omawiany teren znalazł się na wschodnich rubieżach działań wojennych związanych z bitwą o Przełęcz Dukielską (tzw. operacja dukielsko-preszowska). Było to jedno z najbardziej dramatycznych starć na ziemiach polskich, które rozegrało się pomiędzy 8 września a 8 października 1944 r. na terenach leżących nieco dalej na wschód. Sąsiednia dolina Iwielki została wówczas nazwana „Doliną Śmierci”. Przez kolejne miesiące, aż do ofensywy styczniowej 1945 r., linia frontu utrzymywała się w dolinie Wisłoki, między Ostryszem a Kątami. Ludność cywilna została w tym czasie wysiedlona. Kolejne trzy lata to czas powrotów, bratobójczych walk, repatriacji i wysiedleń. Decydujące dla dalszych losów tych ziem były deportacje ludności lemkońskiej w ramach tzw. akcji „Wisła” (1947 r.). Jednak już wcześniej do ZSRR wyjechała ludność deklarująca się jako ukraińska, w tym m.in. większość mieszkańców Myscowej. Na opustoszałe tereny napłynęła ludność polska – głównie z północy, z rejonu Kątów i Nowego Żmigrodu, ale też m.in. ze spalonej Huty Polańskiej. Po 1956 r. w rodzinne strony powróciły nieliczne rodziny lemkońskie.

W porównaniu z latami przedwojennymi zaludnienie spadło mniej więcej czterokrotnie. Grunty rolne uległy częściowemu zalesieniu, a częściowo zostały skomasowane w wielkoobszarowe państwowe gospodarstwa rolne. Te ostatnie okazały się nierentowne i praktycznie przestały funkcjonować pod koniec lat 80. XX w. Do połowy lat 90. omawiany obszar pozostawał w stagnacji i zapomnieniu.

W 1995 r. rozległe polacie gruntów w dorzeczu górnej Wisłoki zostały włączone do nowo tworzonego Magurskiego Parku Narodowego. Status ochronny nałożył poważne ograniczenia działalności gospodarczej, rolniczej i leśnej, co przyczyniło się do dalszej odnowy przyrody. Trudniejszy stał się natomiast byt miejscowej ludności, pozbawionej ważnego źródła utrzymania, jakim była praca w lesie. Parki narodowe oferują bowiem niewiele miejsc pracy, a ich ustanowienie ogranicza znacznie społeczności lokalne w możliwościach rozwoju różnych form działalności (Hibszer, 2004).

² Obszar Lemkowszczyzny nie jest tożsamy z geograficznym mezoregionem Beskidu Niskiego, ale w dużej mierze się z nim pokrywa, dlatego terminy te bywają stosowane zamiennie.

³ Represje były podobne, jak na innych okupowanych obszarach – wysokie kontyngenty, prace przymusowe, a przede wszystkim wywóz młodych ludzi na roboty do Niemiec.

ROZWÓJ OBSZAROWYCH FORM OCHRONY PRZYRODY

Do końca lat 80. XX w. na obszarze Beskidu Niskiego prawie nie było instytucjonalnych form ochrony przyrody. Zasadnicze zmiany nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych. W 1991 r. został wyznaczony Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego o powierzchni blisko 115 tys. Hektarów⁴. W 1992 r. powstał Jaśliski Park Krajobrazowy (15 279 ha), a pod koniec 1993 r. u źródeł Jasiołki utworzony został największy w polskich Karpatach rezerwat przyrody (1 585 ha). W następnych latach tworzone kolejne rezerваты. Ukoronowaniem działań w zakresie ochrony przyrody było utworzenie w 1995 r. Magurskiego Parku Narodowego (19 439 ha). Decyzje administracyjne poprzedzały wieloletnie prace przygotowawcze. Należy tutaj podkreślić zasługi profesora Stefana Michalika oraz pana Jana Szafrąńskiego – obecnego dyrektora MPN, a wcześniej wojewódzkiego konserwatora przyrody w Krośnie.

Magurski Park Narodowy został powołany decyzją Rady Ministrów z dnia 24 listopada 1994 r., a działalność rozpoczął 1 stycznia 1995 r. Dyrekcja początkowo mieściła się w Nowym Żmigrodzie, lecz od 1997 r. została przeniesiona do Krempnej. MPN obejmuje swoimi granicami centralną, reprezentatywną część Beskidu Niskiego o powierzchni 19 439 ha. Granice Parku mają bardzo nieregularny przebieg, z rozległą „wewnętrzną otuliną” (ryc. 3). Zostały ustanowione na drodze kompromisu między gospodarczym wykorzystaniem terenów, lansowanym przez miejscową ludność, a zadaniami ochrony przyrody. Od południowej strony granice Parku dochodzą do głównego wododziału Karpat, gdzie na długości 14 km graniczy on ze Słowacją. Wschodnia granica Parku biegnie wzdłuż doliny Wisłoki, omijając wieś Myscowa, a obejmując masyw Suchani (580 m n.p.m.), ze znajdującym się poniżej przełomem rzeczny. Otulina Parku liczy blisko 23 tys. ha.

Rezerwat przyrody Łysa Góra to najmłodszy obiekt objęty ochroną prawną na omawianym terenie (2003 r.), obejmujący podszczytowe partie wzgórza o tej samej nazwie (641 m n.p.m.). Wzgórze to zamyka Obniżenie Myscowej od północnego wschodu. Rezerwat ma powierzchnię 160,74 ha. Ochroną objęte są ekosystemy leśne stanowiące siedliska przyrodnicze dla licznych chronionych gatunków roślin, m.in skupień cisa pospolitego *Taxus baccata* (ok. 2500-3000 osobników), a także kłokoczki południowej *Staphylea pinnata*.

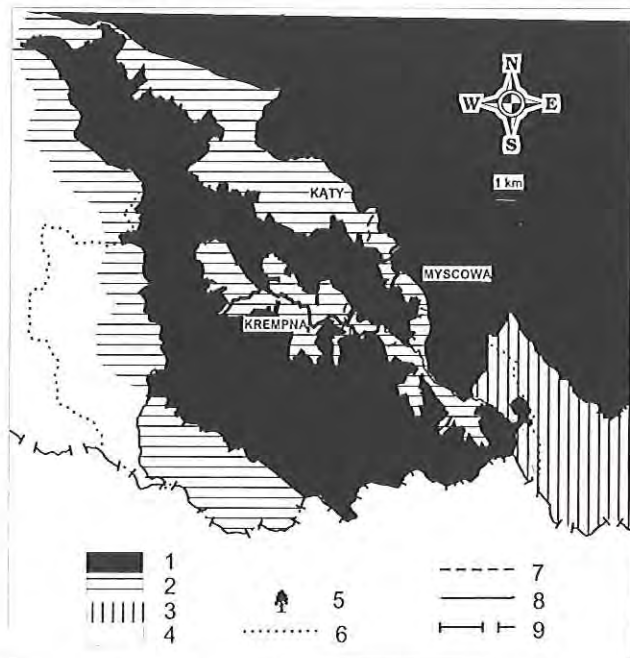
Jaśliski Park Krajobrazowy sąsiaduje z omawianym odcinkiem doliny Wisłoki od południowego wschodu, w rejonie Polan, gdzie stanowi otulinę MPN. Obejmuje on większą powierzchnię, aniżeli MPN (ponad 25 288 ha), głównie w dorzeczu Jasiołki. W jego granicach znajduje się 5 rezerwatów przyrody.

Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego obejmuje całą pozostałą część omawianego terenu, nieobjętą innymi formami ochrony przyrody, w tym otulinę MPN.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 ma na celu zachowanie i ochronę najcenniejszych elementów dziedzictwa przyrodniczego i obejmuje obszary specjalnej ochrony ptaków oraz obszary specjalnej ochrony siedlisk. Do Komisji Europejskiej został

⁴ Po zmianie podziału administracyjnego OChK Beskidu Niskiego „zamyka się” w granicach województwa podkarpackiego, gdzie zajmuje powierzchnię 81 962 ha, natomiast zachodnia część Beskidu Niskiego (w województwie małopolskim) należy do OChK Województwa Nowosądeckiego. Dane liczbowe dotyczące powierzchni obszarów chronionych podano na podstawie rocznika GUS *Ochrona środowiska 2006* oraz oficjalnych publikacji internetowych Ministerstwa Środowiska – według stanu na koniec grudnia 2006 r.

na omawianym terenie zgłoszony jeden obszar siedliskowy „Ostoja Magurska” z granicami pokrywającymi się z granicami Magurskiego Parku Narodowego. Organizacje pozarządowe postulują powiększenie ostoje o rezerwat Kornuty (do 20 084 ha), a także utworzenie kolejnych obszarów specjalnej ochrony siedlisk: „Ostoja Jaśliska” (29 491 ha) o powierzchni większej, niż Jaśliski Park Krajobrazowy oraz „Lysa Góra” (2882 ha) – w rejonie rezerwatu o tej samej nazwie, ale również na większej powierzchni. Postulowane jest też utworzenie obszaru specjalnej ochrony ptaków „Beskid Niski”. Miałby on obejmować zdecydowanie rozleglejsze terytorium – ponad 1528 km² – w województwach podkarpackim i małopolskim. Aktualnie (grudzień 2006 r.) propozycje powyższe zostały skierowane do konsultacji społecznych. Wszystkie wyżej wymienione ostoje reprezentują region biogeograficzny alpejski.

Ryc. 3. Obszary chronione w dorzeczu górnej Wisłoki.

1 – Magurski Park Narodowy, 2 – otulina MPN, 3 – Jaśliski Park Krajobrazowy, 4 – Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego, 5 – rezerwat "Lysa Góra", 6 – zlewnia planowanego zbiornika Kąty-Myscowa, 7 – zlewnia bezpośrednia planowanego zbiornika, 8 – główne ciek, 9 – granica państwa i główny europejski dział wodny.

Źródło: Sroczyński, Józefko 2002, nieco zmienione.

Fig. 3. Protected areas in the Upper Wisłoka River basin.

1 – the Magurski National Park, 2 – buffer zone of the Magurski National Park, 3 – the Jaśliski Landscape Park, 4 – Protected Landscape Area of the Beskid Niski Mountains, 5 – “Lysa Góra” Reservation, 6 – drainage area of planned reservoir, 7 – direct basin of planned reservoir, 8 – main watercourses, 9 – state border and main European watershed.

Source: Sroczyński, Józefko 2002.

nawet zza granicznego grzbietu (Beskid Niski... 1999). W latach 1928-1935 przeprowadzono we wsi komasację gruntów. Zabudowa wkroczyła wówczas na wyżej położone stoki. Przeciętne gospodarstwo liczyło 12 mórg (około 7 ha).

Repatriacje i wysiedlenia po II wojnie światowej objęły 1007 osób (Pawluś 1997, niezbyt ścisłe dane). Opuszczone gospodarstwa zostały przejęte przez Polaków, pochodzących głównie ze spalonej Huty Polańskiej i okolic Kątów. Po 1956 r. powrócili z zachodniej Polski tylko dwie rodziny lemkowski (ibid.). Mała, odosobniona wioska, licząca około 300 mieszkańców, znalazła się na uboczu głównego nurtu wydarzeń. Dopiero w połowie lat 60. uzyskała połączenie drogą asfaltową z siedzibą gminy w Krempnej.

Przy wysiedleniach raczej nie niszczone zabudowy. Niestety, drewniane budynki, które przetrwały wojnę i powojenną zawieruchę były później często przez nowych właścicieli rozbierane lub sprzedawane jako budulec. Te, które zachowały się w krajobrazie, pochodzą najczęściej z lat 50. i 60. XX w. i stylistycznie nawiązują raczej do kultury materialnej Pogórzan, niż Lemków. Zadbane lemkowski *chyże* można jeszcze zobaczyć w przysiółku Ostryszne, gdzie zostały częściowo zaadaptowane na „drugie domy”. Poza tym mało jest materialnych śladów dawnej kultury. Zachowała się murowana cerkiew w Myscowej, z końca XVIII w.⁶, po wojnie zamieniona na kościół, a nad nią cmentarz z nagrobkami lemkowskimi z końca XIX i XX wieku. Cerkiew została przebudowana i odnowiona w 1908 r. (niektóre źródła podają 1909 r.); prawdopodobnie dodano wówczas kopułę. Przy cerkwi znajdowała się zabytkowa drewniana dzwonnica (powstała między 1712 r. a przełomem XIX/XX w.), ale zawałiła się ona w 1986 r. i została rozebrana. Murowany budynek szkoły przy drodze do Krempnej to dawny dom ludowy, zbudowany przez mieszkańców w 1937 r. Mieścił się tam wówczas sklep, mleczarnia i duża sala zebrań. Poza tym, zachowały się nieliczne kapliczki i zabytkowy krzyż przydrożny w Polanach.

Trwałym śladem w krajobrazie po dawnej historii okazały się tarasowe podziały pól, przymy kamieni i pozostałości po kamiennych murkach na miedzach czy zdziczałe drzewa sadowe. W miejscach dawnych zagród – "na chalupniskach", jak powiadają miejscowi – zachowały się kamienne podwaliny budynków, piwniczki, stare studnie ocembrowane polnymi kamieniami (do poziomu terenu) oraz inne ślady dawnego zagospodarowania. W sezonie wegetacyjnym miejsca te porasta bujna roślinność, z dużym udziałem gatunków synantropijnych.

W związku z planami budowy zapory na Wisloce, od połowy lat 60. do połowy lat 90., w Myscowej nie wydawano pozwoleń na budowę. Było to krzywdzące dla mieszkańców, ale uchroniło od rozbioru wiele drewnianych budynków – mieszkalnych i gospodarczych. Większość zachowała się do dziś, ale często w złym stanie. Opustoszałe szybko popadają w ruinę. Ratunkiem dla nich może być zagospodarowanie na cele rekreacyjne. Wypada z żalem nadmienić, iż wśród ludności miejscowej te relikty dziedzictwa kulturowego nie są specjalnie cenione, za wyjątkiem obiektów sakralnych. Nowo powstająca zabudowa daleko odbiega od wzorców estetycznych postulowanych dla MPN i jego krajobrazowego otoczenia (Patoczka 1997, 2003).

PERSPEKTYWY BUDOWY ZBIORNIKA WODNEGO

Koncepcja budowy zbiornika wodnego na Wisloce powyżej Jasła zrodziła się pod koniec lat sześćdziesiątych, w ramach rozważań nad możliwością zastąpienia dużego,

⁶ Nie jest to najprawdopodobniej pierwszy obiekt sakralny w tym miejscu. Wiadomość o istnieniu cerkwi parafialnej w Myscowej pochodzi z 1581 r. (Beskid Niski... 1999).

wielozadaniowego zbiornika Kamienica, mniejszymi zbiornikami zlokalizowanymi powyżej Jasła (Florkowski, 1999). Prace przygotowawcze były prowadzone z przerwami od lat osiemdziesiątych. W latach 2000-2003 została opracowana szczegółowa koncepcja zbiornika o maksymalnej pojemności 65,5 mln m³, powierzchni zalewu do 430 ha i roboczej nazwie „Krempna”. Od stycznia 2003 r. ten nieistniejący akwen ma już swoją oficjalną urzędową nazwę geograficzną „Kąty-Myscowa”.

Na terenie przeznaczonym do zalania znajduje się około 80 gospodarstw wiejskich, zabytkowa cerkiew-kościół, nieliczne budynki użyteczności publicznej, drogi publiczne ulepszone o łącznej długości około 6 km oraz dwa mosty. Cerkiew ma być zrekonstruowana po przeniesieniu na wyżej położone tereny. Ma także powstać nowa droga łącząca Myscowa z Polanami, z ominięciem MPN. Zakres koniecznych robót odtworzeniowych jest – jak dla tego rodzaju obiektów – minimalny (Sroczyński, Józefo, 2002).

Po utworzeniu zbiornika okoliczne tereny będą musiały przejąć większość dotychczasowych pełnionych przez tereny zatopione, przy czym do intensywniejszego zagospodarowania nadają się jedynie obrzeża w prawobrzeżnej części doliny, między Kątami a Myscowa.

Na lewym brzegu zalewu i w cofce nie planuje się rozwoju zabudowy. Część tych terenów zostanie najpewniej przyłączona do MPN, w ramach kompensacji przyrodniczych. Odcinek przelomowy doliny między Ostryszmem a Myscowa powinien bezwzględnie pozostać w „dzikim” stanie (przyczyni się do tego likwidacja drogi asfaltowej Ostryszne-Myscowa). Również cofka zbiornika powinna być chroniona przed bezpośrednim dostępem ludzi i urządzona w sposób podporządkowany zadaniom ochrony przyrody. Na najbardziej narażonych na skutki wahań poziomu wody terenach planuje się utworzenie „wysp” mogących stanowić schronienie dla zwierząt lądowych przy wysokich stanach wody oraz stałych zbiorników wodnych mogących stanowić analogiczne schronienie dla organizmów wodnych przy niżówkach.

Ocena estetyczna zmian krajobrazowych związanych z budową planowanego zbiornika zależy od indywidualnej wrażliwości oceniających. Na pewno znajdują się zarówno zwolennicy, jak też przeciwnicy tej inwestycji.

LITERATURA:

- Beskid Niski. Przewodnik dla prawdziwego turysty. Wyd. „Rewasz”, Pruszków 1999.
- Florkowski J. 1999: Projektowany zbiornik wodny Krempna [w:] Prognoza oddziaływania projektowanego zbiornika wodnego Krempna na środowisko przyrodnicze (red.): J. Dziewański. Studia, Rozprawy, Monografie IGSMiE PAN 66, 11-22.
- Hibszter A. 2004: Aktualne konflikty człowiek-przyroda w karpaccich parkach narodowych [w:] Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat. Wybrane aspekty (red.): U. Myga-Piątek. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG 3, Sosnowiec, 193-209.
- Lach J. 1999: Współczesne tempo erozji wglębnej w dorzeczu górnej Wisłoki [w:] Interdyscyplinarność w badaniach dorzecza (red.): W. Chelmiński, J. Pociąsk-Karteczka. Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii, Kraków 1999, 219-229.
- Michalik S., Witkowski Z. 1999: Przyroda żywa i krajobraz w otoczeniu projektowanego zbiornika Krempna [w:] Prognoza oddziaływania projektowanego zbiornika wodnego Krempna na środowisko przyrodnicze (red.): J. Dziewański. Studia, Rozprawy, Monografie IGSMiE PAN 66, 59-71.

- Patoczka P. 1997: Uwagi o ochronie krajobrazu kulturowego w Magurskim Parku Narodowym [w:] Pod Magurą... (red.): ks. J. Cebulak. Wyd. "Roksana", Kały, 37-51.
- Patoczka P. 2003: Dziedzictwo kulturowe Magurskiego Parku Narodowego a zagospodarowanie przestrzenne i turystyczne użytkowanie terenu [w:] Przyroda Magurskiego Parku Narodowego (red.): A. Górecki, K. Krzemień, S. Skiba, B. Zemanek. Magurski Park Narodowy, Uniwersytet Jagielloński, Krempna-Kraków, 151-164.
- Pawluś J. 1997: Krempna i okolice. Stowarzyszenie Miłośników Jasła i Regionu Jasielskiego, Jasło.
- Plit J. 2004: Przeobrażenia krajobrazów kulturowych Karpat polskich dawniej i dziś [w:] Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat. Wybrane aspekty (red.): U. Myga-Piątek. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG 3, Sosnowiec, 33-41.
- Sarna W. 1898: Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym. Napisał Ks. Władysław Sarna, proboszcz w Szebnicach. Nakładem autora i prenumeratorów, Przemyśl. Reprint techniką fotooffsetową, PU-W "Roksana" i Muzeum Okręgowe w Krośnie, Krosno, 1997.
- Sroczyński W. 2004: Jeziora zaporowe w krajobrazie Karpat – wybrane problemy organizacji przestrzeni [w:] Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat. Wybrane aspekty (red.): U. Myga-Piątek. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG 3. Oddział Katowicki PTG, Sosnowiec, 87-98.
- Sroczyński W., Józefko U. 2002: Geochrona górnych odcinków dolin rzek beskidzkich przeznaczonych pod budownictwo wodne na przykładzie projektowanego zbiornika Krempna na rzece Wisloce. Wyd. IGSMiE PAN, Kraków.
- Sroczyński W., red. 2006: Studium form i mechanizmów degradacji środowiska w systemach rekreacyjnych brzegów jezior zaporowych południowo-wschodniej Polski. Wyd. IGSMiE PAN, Kraków.

SUMMARY

NATURAL AND CULTURAL LANDSCAPE OF THE WISŁOKA VALLEY IN CHANGING ANTHROPOPRESSION CONDITIONS (THE LOW BESKID MOUNTAINS, S-E POLAND)

In this article are presented the landscape changes in the Upper Wisloka River after World War II. That changes were connected with: after-war displaced of civilians, unsuccessful attempt of the traditional peasant farming replacement by the state-own farming, booking of terrain for hydro-engineering and active implementation of the environmental protection ideas. Authors of this work are concentrated on the several kilometers'-sector of valley between Krempna and Kały, where is planned to create a water reservoir Kały-Myscowa. Natural and cultural processes in this region are typical for the widespread the Lemkovyna (Lemkivshchyna) – an ethnical region from border land of Poland and Slovakia. This region were inhabited by population, who belonged to the Ukrainian area of language and who have had own tradition and culture. Because of replacement in 1945-1947, the population density was decreased four times. The natural continuum of cultural landscape was broken. On abandoned terrains were occurred increasing of woodlands and natural revegetation. That tendencies were fixed because of creating the Magurski National Park in this region. The value of today landscape is "unclear borders" between open and wood areas, which points out to forest expansion. This situation can lead to impoverishment of landscape interior and to decrease of biodiversity

(in perspective of time). Increasing of erosion in the valley bottom and river beds are morphodynamical consequences of banks overgrow and disappearing of traditional forms of management.

Other significant modification in landscape can cause a creation of dam on the Wisloka River and reservoir Katy-Myscowa with area – 460 ha and volume – 68 hm³. The hydrotechnical investment in this region, which includes so many forms of environmental protection, awakens a lot of controversies, but it can contribute an economic recovery.

dr inż. Wiesław Sroczyński

Polska Akademia Nauk

Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią

ul. Wybickiego 7, 31-261 Kraków

e-mail: wues@min-pan.krakow.pl

dr inż. Elżbieta Pietrzyk-Sokulska

Polska Akademia Nauk

Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią

ul. Wybickiego 7, 31-261 Kraków

e-mail: eps@min-pan.krakow.pl

mgr inż. Barbara Syposz-Luczak

Polska Akademia Nauk

Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią

ul. Wybickiego 7, 31-261 Kraków

e-mail: bluczak@min-pan.krakow.pl